

MANIFEST

čuvara okoliša

**za energetska budućnost
Bosne i Hercegovine**

Godina 2021.

Godina 2021.

Četrdeset osam sati olujnih kiša i podivljalih bujica. Svega 48 sati iza kojih su ostale potopljene kuće, putevi, radna mjesta. Izvori pitke vode u opasnosti.

Prije toga: ljeto u dimu požara koji su gutali čitave šume. Mjeseci paklene vreline i suše. Usahla riječna korita i nezapamćene redukcije vode.

A prije toga: ledeno proljeće u kojem je mraz u voćnjacima ubio tek zametnute plodove, a pčele umirale od gladi.

Ušli smo u klimatsku krizu.

I našim cestama svakodnevno promiču grupe ljudi u bijegu od klimatskih katastrofa koje su njihove domove učinile nenastanjivim.

Baš kao i mnogi drugi dijelovi svijeta, živimo tu krizu iz dana u dan i ona nam nepovratno mijenja živote – nagore.

Klimatska kriza nije prolazna.

Ona podriva i samu mogućnost opstanka zdrave prirodne sredine u kojoj ljudi i sva druga živa bića mogu zadovoljavati svoje potrebe. Zagrijavanje planete bjesomučno hrani sve vrste nejednakosti – koje najgore pogađaju najsiromašnije zajednice, a one su najmanje odgovorne za ovu katastrofu.

Budućnost naše planete mutna je i neizvjesna, a sadašnjost puna izazova daleko većih od naših mogućnosti da ih savladamo.

Sve to je uzrokovao poredak kojem je goli profit važniji od opstanka cjelokupnog živog svijeta.

Višestoljetnom bjesomučnom eksploatacijom prirode i ljudi dovedeni smo na rub egzistencije, a s one strane ruba već na ogromnim područjima planete vlada pustoš kojom caruju glad, bolesti i (iz)umiranje raznih oblika života, uključujući i ljude. S one strane ruba su bespoštedni ratovi za zadovoljenje osnovnih ljudskih potreba – za vodu, hranu, ogrjev, boravište.

S ruba se još uvijek možemo vratiti ako odlučno krenemo nekim drugim putem.

A na tom putu je jedan od neizbježnih koraka – pravedna energetska tranzicija. Moramo napustiti stare prljave industrije i potražiti izvore energije u silama prirode koje nisu destruktivne po život nas i našeg okoliša.

No za istinski zaokret neće biti dovoljne samo tehnološke promjene.

Čovječanstvo mora organizovati kolektivni život u harmoniji s prirodom, a ne po obrascima eksploatacije i dominacije radi profita.

To je za sve nas najveći generacijski izazov.

Ali je i šansa da se ujediniamo, kao zemlja i sve njene zajednice, i da udružimo snage za dobro svih nas i onih koji tek dolaze. U toj zadaći su važni i presudni svaki čovjek i svaki napor.

Mi smo, kao dugogodišnji borci za očuvanje prirodnih vrijednosti u ovom dijelu svijeta,

– *svjesni* da je kucnuo odsudni čas za revolucionarnu promjenu odnosa ljudi prema prirodi,

– *suočeni* s ozbiljnošću i dubinom klimatske krize – *ali nismo njom paralizovani*,

– *gnjevni* što naše institucije ne rade za dobro svih nas nego prilježno služe šačici bogatih i uticajnih tajkuna,

– *uvjereni* da ćemo morati sami izboriti osnov za nadu u bolju budućnost čovječanstva i planete,

– *voljni*, kao i dosad, da preuzmemo istorijsku odgovornost i generacijsku dužnost za budućnost živog svijeta na ovim prostorima,

– *ohrabreni* svakodnevnim jačanjem fronta otpora boraca za prirodu i ljude i

– *istrajni* u nastojanju da krčimo put ka svijetu u kojem će se ljudski potencijali razvijati u ravnoteži s prirodom.

Zato:

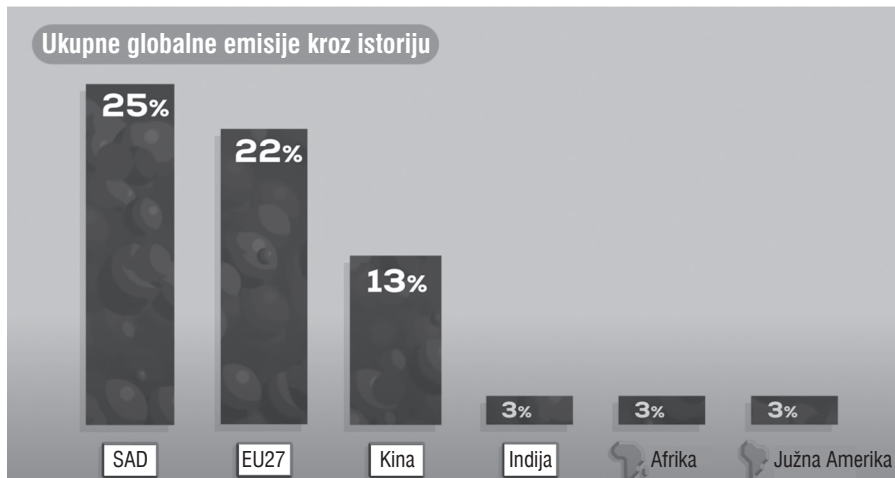
Građanstvu, radnim ljudima i narodima
ove zemlje,
svima onima kojima su u srcu naše rijeke,
jezera, šume i gorje

donosimo

MANIFEST
o energetskej budućnosti
Bosne i Hercegovine

Ovo je naš glas za bolju budućnost
svih nas koji dijelimo dobro i zlo u
ovom kraju naše planete.

Pregled istorijskih emisija ugljen-dioksida

A KOLIKO JE UČEŠĆE
BOSNE I HERCEGOVINE
U KUMULATIVNIM
GLOBALNIM EMISIJAMA
UGLJEN-DIOKSIDA?
0,06 %

Izvor podataka: ourworldindata.org

Principi energetske budućnosti

Klimatsku pravdu smatramo temeljnim načelom borbe za opstanak života na Zemlji.

Spas naše planete zavisi od globalne energetske tranzicije, ali za ovu krizu nisu jednako odgovorni svi dijelovi svijeta. Ekonomske sile dužne su podržati tranziciju zemalja u razvoju budući da su te sile svojim industrijama, kao i bjesomučnom eksploatacijom dobara siromašnijih zemalja, najviše i doprinijele ovom stanju.

Energija je jedna od osnovnih potreba ljudskih zajednica.

Zato se proizvodnja i raspodjela energije moraju rukovoditi prvenstveno potrebama društva – a ne komercijalnim rezonom.

Proizvodnja energije ne smije ugrožavati prirodne vrijednosti i raznolikost živog svijeta.

Energetska budućnost mora značiti bolju budućnost za ljude i druga živa bića.

Energetska budućnost čovječanstva, ovdje kao i drugdje, mora biti budućnost u kojoj proizvodnja energije neće ugrožavati našu planetu i njen živi svijet.

Ceh tranzicije ne smiju platiti ni radni ljudi iz industrija koje su izgradile našu zemlju ni siromašne zajednice i kućanstva.

Plodove zelene energetske i ekonomske tranzicije moraju podjednako uživati svi ljudi i sve zajednice naše zemlje.

Pravedna energetska tranzicija nema alternativu

Proizvodnja energije – bilo kojeg vida – neminovno ostavlja trag na okolišu. Savršeno neškodljive proizvodnje energije nema. Ali čovječanstvo ima načina da se opskrbi energijom za svoje egzistencijalne potrebe i razvoj potencijala, a da pritom ne dovede u pitanje opstanak živog svijeta.

Dosad smo se oslanjali na fosilna goriva (ugalj, nafta) i oko tih energenata organizovali društveni i ekonomski život. Nije upitno da su ti energenti oblikovali naše živote i u velikoj mjeri predstavljali spas od siromaštva, gladi i hladnoće. Ali sagorijevanje fosilnih goriva, osim što izaziva zagađenje zraka koje nas samo u BiH svake godine košta na hiljade ljudskih života, emituje ugljen-dioksid i uzrokuje zagrijavanje Zemljine atmosfere.

Kumulativni efekti tog stoljećima dugog procesa sve su vidljiviji: topljenje vječitog leda i glečera koje podiže nivo mora, zagrijavanje okeana, nestabilne i učestale ekstremne vremenske prilike koje dovode do pravih katastrofa, nestajanje izvora pitke vode, uništavanje proizvodnje hrane itd.

Krajnje posljedice će biti pogubne ako u najkraćem mogućem roku ne svedemo emisije ugljen-dioksida na nulu – kako preporučuje svjetska naučna zajednica.

To zahtijeva energetska tranziciju: prelazak na izvore energije koji neće ugrožavati nas i cjelokupni život na Zemlji.

Ekološke razloge prate ekonomski razlozi. Zaokret u energetici našeg evropskog okruženja postavlja nove uslove ekonomskoj razmjeni. Povećanje izvozne tarife za proizvode proizvedene uz korištenje prljave energije (iz fosilnih goriva) povećaće izvoznju cijenu naših proizvoda (cementa, čelika i električne energije) i dovesti do pada njihove prodaje.

A energetska tranzicija je zapravo i tehnološki i cjenovno sve manje zahtjevna. Crpljenje energije iz snage vjetra i toplote Sunca sve je jednostavnije i jeftinije.

Izazov su, međutim, ekonomske prepreke i neophodne društvene promjene.

Pravedna tranzicija zahtijeva da se ne ograničavamo na puko zbrinjavanje radnika koji su nosili razvoj starih industrija. Cilj tranzicije je i to da ljudi, u svojim zajednicama, žive kvalitetnije, da rade bolje i lakše poslove i žive dostojanstveno u zdravoj prirodnoj sredini.

Korjenite promjene – u proizvodnji, distribuciji i upravljanju

Sam prelazak na čist(ij)e i obnovljive izvore energije neće riješiti ekološku krizu ukoliko energiju i dalje budemo posmatrali samo kao robu na prodaju, a ne našu osnovnu potrebu. Energija kao roba samo je simptom dubljeg problema – pogubne ideje da su ljudi apsolutni gospodari koji prirodom raspolažu i gazduju, i to radi profita nekolicine.

Stoga tranzicija zahtijeva i promjenu režima i principa upravljanja proizvodnjom i raspodjelom energije. Javna preduzeća se moraju vratiti na put privređivanja za dobro cijelog društva, a ne samo stranaka na vlasti – to podrazumijeva korjenitu demokratizaciju upravljačkih mehanizama.

Da bi to bilo moguće i da ne bismo stupili u novu tehnološku fazu na starom modelu stihijskog eksploataisanja prirode radi privatne koristi, vodeću ulogu u energetske tranziciji mora imati – država.

To znači vodeću ulogu u pogledu ulaganja, osmišljavanja politika i normativa, ekonomskih i tehnoloških programa. Ali traži i da država bude ključni izvor podrške društvenoj i kulturnoj transformaciji koja prati promjene kakva je ova – koju mnogi smatraju Trećom industrijskom revolucijom.

Prethodne industrijske revolucije iznjedrile su mnoštvo inovacija koje su u mnogo čemu poboljšale ljudski život. No istovremeno je prirodnoj sredini učinjena nemjerljiva i – ako se šta ubrzo ne poduzme – nepopravljiva šteta.

Prelazak na praktično neiscrpne izvore energije koji minimalno remete prirodne procese mora biti neupitan, ali on zahtijeva dobru organizaciju i veliku podršku i tehnološkom razvoju i prilagođavanju društva. Prirodno je da se ljudi opiru promjenama kojima ne vide smisla ni svrhe, ili promjenama koje prijete da će ih baciti u egzistencijalne poteškoće. Otpor će samo jačati ako se dobrobiti energetske tranzicije i zelene ekonomije ne demonstriraju jasnim porukama i konkretnim koracima.

Ljudi tranziciju ne treba da trpe, nego da u njoj aktivno sudjeluju – za vlastito i dobro svih budućih generacija.

Radikalno fleksibilniji i decentralizovan pristup proizvodnji i distribuciji energije pridobio bi stanovništvo kao aktivnog aktera tranzicije. U ovom smislu se i u našem regionu već primjenjuju razni modaliteti, poput stimulacije proizvođača-potrošača (tzv. *prosumers*), energetskih zadruga i slično.

Jednako je bitno da se upravljanje energetskim resursima i osmišljavanje politika suštinski demokratizuje – tako što će se zajednicama omogućiti učešće u donošenju odluka.

Bolju energetska i svaku drugu budućnost možemo imati samo u onoj mjeri u kojoj obični ljudi budu imali kontrolu nad svojim životima i okolišem.

Šta država radi?

Država stoga mora usmjeriti značajna finansijska sredstva i kapacitete u organizaciju pravedne tranzicije, te ravnomjerno i pravično rasporediti i teret i dobit po svim krajevima zemlje.

BiH jest osiromašena zemlja ograničenih sredstava, ali situaciju u znatnoj mjeri mogu popraviti pravične i ispravne političke odluke.

Umjesto kredita za autoputeve, koji su basnoslovni a kreiraju tek prolazna zaposlenja za niskokvalifikovane

radnike, država se treba okrenuti ulaganjima u nove načine proizvodnje energije koji bi koristili i društvu i okolišu.

Prvi korak: hitno obustaviti odliv javnih sredstava u poticaje štetnih izvora energije (poput malih hidroelektrana) i generalno poticanje bilo kakve komercijalne energetske proizvodnje – budući da se radi o veoma profitabilnom i sigurnom biznisu. Novac treba usmjeriti na programe u funkciji zelene ekonomije.

Drugi korak: napuštanje uglja kao energenta. Proces dekarbonizacije u zemlji koja je izgrađena na uglju može uzrokovati tektonske društvene i ekonomske poremećaje ukoliko u to ne krenemo pravovremeno i postepeno, s jasno određenim rokovima i ciljevima na principima društvene i okolišne pravde.

Strepnja da će ovim biti narušen naš energetska suverenitet nije osnovana. Tehnologije skladištenja proizvedene električne energije znatno su uznapredovale. A mi smo i sada dio regionalnog sistema i mreže, što omogućava kontinuitet snabdijevanja zemljama regiona.

U svijetu koji se bori s klimatskom krizom, povezanost i saradnja unutar regiona jedini su garant energetske stabilnosti, naročito za zemlje u razvoju. Regionalna uvezanost Balkana nema alternativu.

Treći korak: obaveza stroge zaštite prirode. Trenutno je u našoj zemlji pod nekim stepenom zaštite samo oko tri posto (3%) teritorije. A zaštita prirodnih vrijednosti donosi dobrobit – i ekološku, i društvenu, i kulturnu, i ekonomsku.

Šta za nas nisu prihvatljivi izvori energije

Ugalj i druga fosilna goriva – nekada nosioci industrijskog razvoja, a danas – usljed globalnog zagrijavanja – smrtna presuda Zemlji kakvu poznajemo i brojnim oblicima života na njoj.

Nuklearna energija je krajnje nepoželjna. To jasno pokazuju historijske lekcije o rizicima proizvodnje električne energije bazirane na cijepanju atomskog jezgra. Apsurdno je graditi zelenu budućnost na procesima i tehnologijama koje generišu izuzetno opasan otpad koji se raspada više vijekova – tokom kojih predstavlja višestruki rizik po životnu sredinu. To bi značilo da rizike proizvodnje energije koju mi sada trošimo praktično prebacujemo na buduće generacije – što je nedopustivo.

Nove hidroelektrane – zato što trajno narušavaju i uništavaju riječna korita, klance, kanjone i priobalje.

Biomasa iz naših šuma za proizvodnju električne energije – sagorijevanje drveta doprinosi zagrijavanju naše planete, a devastacija šuma pogoršava posljedice klimatskih promjena, recimo suše i bujične poplave.

Odakle će doći prihvatljiva energija budućnosti?

Iz energije vjetra i Sunca.

Procjenjuje se da je (cjenovno) isplativi potencijal vjetra i Sunca za proizvodnju energiju u Bosni i Hercegovini TRI PUTA VEĆI od naše trenutne ukupne potrošnje.

Naša zemlja je bogata energetske resursima koji neće uništavati naš prirodni okoliš. Imamo dovoljno energije za sve nas i za buduće generacije, tako da svi zajedno i pravično uživamo plodove našeg rada i naših prirodnih bogatstava.

Ali da bi to bilo moguće, ne smijemo ponavljati greške iz prošlosti.

Razvoj našeg društva ne smije ići na štetu okoliša i ljudi u nekim dijelovima zemlje. I dobrobit i cijenu tranzicije moramo raspodijeliti ravnomjerno i pravično.

Proizvodnja energije i izgradnja novih postrojenja ne smiju biti nekontrolisane i prepuštene na volju privatnicima. Lokalne zajednice moraju zadržati kontrolu nad svojim resursima i svojim okolišem: ako same lokalne zajednice grade nova postrojenja za proizvodnju obnovljive i zelene energije, njihovo stanovništvo će imati vlastiti izvor jeftine energije i zdravo okruženje.

A kad kažemo lokalne zajednice, mislimo na ljude koji u njima žive i rade – ne na institucije vlasti koje su i dosad

bile u raljama stranačkih i biznis klanova. Odluke moraju biti u rukama lokalnog stanovništva i, u slučaju zaštićenih područja, šire zajednice.

Svijet kakav je danas nije jedini mogući.

Ljudske zajednice su kroz istoriju nalazile načina da žive u ravnoteži s prirodom. Ta su iskustva predugo bila zapostavljena. Kucnuo je čas da ih oživimo. Ona su dokaz da se i pred nama otvaraju mogućnosti bitno drugačije od onih koje nam se nameću kao neumitna realnost.

Rezervnu planetu nemamo

niti ćemo je imati.

A drugu šansu za spas Zemlje i nas samih

nećemo dobiti.

Svijet kakav je danas nije jedini mogući.

POTPISNICI

(abecednim redom)

Aarhus, Sarajevo
Alternative, Kakanj
Atelje za društvene promjene – ACT, Sarajevo
Centar Dr. Stjepan Bolkey, Olovo
Centar za ekologiju i energiju, Tuzla
Centar za promociju civilnog društva, Sarajevo
Centar za razvoj i podršku, Tuzla
Centar za životnu sredinu, Banjaluka
Crvena, Sarajevo
Dinarica – WWF Adria
EcoTOUR, Stolac
Eko akcija, Sarajevo
Eko “Bistro”, Vitez
EKO ELEMENT, Bugojno
Eko forum, Zenica
Eko Gotuša, Fojnica
Eko Habitat, Goražde
Eko Maglaj, Maglaj
Eko udruga Majski Cvijet, Mostar
Fondacija Heinrich Boell, Ured u Sarajevu
Geopa, Zenica
Green Team, Novi Grad
Jer nas se tiče, Mostar
Korijeni, Ugljevik
LIR Evolucija, Banjaluka
Maida Bilal, Vitez
MYCOBH, Sarajevo
MZ Kruščica, Vitez
Novi val, Blagaj
Sanel Ridžanović
Zeleni Neretva, Konjic

Ova publikacija je urađena uz podršku Fondacije Heinrich Böll,
Ured za Bosnu i Hercegovinu i Sjevernu Makedoniju.